

Texnoloji proseslərin təsiri ilə dildə transformasiyalar: sosiopsixoloji faktorlar, folklorik effektlər və linqvistik təzahürlər

Hikmət Quliyev
AMEA Folklor İnstitutu,
İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı, Azərbaycan
quliyevh@mail.ru

Xülasə — Əsas funksiyası kommunikasiya olan dil, eyni zamanda mədəniyyətin ifadəsi üçün də mühüm vasitədir. Sosial mühitin formalaşmasında aktiv iştirak edən dil, bütövlükdə kommunikasiya vasitələri, texnoloji innovasiyaların təsiri ilə dəyişməkdədir. Kommunikativ dinamikanın spesifikasiyi mədəni yaradıcılığın bütün səviyyələrində özünü göstərir. Bəşəriyyətin keçdiyi inkişaf yolu, epoxal dəyişikliklərə səbəb olan informasiya inqilablarının kökündə məhz texnoloji innovasiyalar dayanır. Bunu nəzərə alaraq, məqalədə yazının kəşfi, kitab çapı texnologiyasının ortaya çıxması, nəhayət, İnternetin – interaktiv ünsiyyət platformalarının ortaya çıxması kontekstində dildə meydana gələn dəyişikliklərin genezisində duran sosiopsixoloji faktorlar araşdırılmış, folklorik effektlər və linqvistik təzahürlər müəyyən olunmuşdur.

Açar sözlər — *texnoloji innovasiya; internet folkloru, linqvistik təzahürlər.*

I. GİRİŞ

Elmi ədəbiyyatlarda dilin kifayət qədər tərifi vardır. Lakin bu təriflər içərisində ən müştərək olanı dilin ilk növbədə

kommunikasiya vasitəsi kimi izahıdır. Dil, eyni zamanda mədəniyyət hadisəsidir. O mədəniyyətin, mədəni inkişafın ən mühüm göstəricilərindən biridir. Dilin vəziyyəti onu yaradan solumun intellektual-mədəni səviyyəsinin göstəcisidir. Orta əsrlərdə yazıya alınmış ən müxtəlif sahələr üzrə əlyazmalar – elm, təhsil, din, tibb, fəlsəfə və s. öz dövrünün həm dil xəzinəsi, həm də dil xəritəsidir. Bütövlükdə, dil – etnosun mədəni coğrafiyasının xəritəsidir. Bəşəriyyətin min illər ərzində qazandığı təcrübənin – mədəni yaradıcılığın istər diaxron, istərsə də sinxron planda ifadəsi, əsasən dil vasitəsilə ifadə olunmuşdur. Bu baxımdan dil sivilizasiyanın inkişafı, epoxal dəyişmələrə təkan verən elmi-texnoloji tərəqqi ilə sıx bağlıdır. Hər bir dövrün və yaxud mərhələnin mədəni tipologiyasının müəyyənlik şərtlərindən biri də kommunikasiya – ünsiyyət vasitələri və imkanları ilə şərtlənir desək, yanılmazdır. Beləliklə, bir tərəfdən dil kollektiv sosial mühitin yaradıcısı kimi çıxış edirsə, digər tərəfdən o, cəmiyyətin, mədəniyyətin, ideologiyanın vahid sistemdə təşkil olunmasına xidmət edir.

Əlbəttə ki, ilkin mərhələdə texnoloji innovasiya və dəyişiklik kimi diqqəti cəlb edən faktlar zamanla formal dəyişikliklərdən məzmun, mənə dəyişikliyinə doğru istiqamətlənməyə başlayır. Klassik ifadə ilə desək, kəmiyyət dəyişikliyi keyfiyyətə transformasiya olunur. Yəni informasiya almaq, xəbərləşmək, əlaqə yaratmaq, mobillik əldə etmək, əmək alətləri və prosesini təkmilləşdirmək və s. kimi zəruri ehtiyaclardan meydana çıxan texnoloji tərəqqi insana aid olan hər şeyi, ən sonda insanın özünü belə dəyişdirməyə doğru gedir. Homosapiensdən infosapiensə keçid nə qədər uzun yol hesabına başa gəlsə də, bu reallıqdır. Bu gün texnoloji proses, bütövlükdə sosial-mədəni sferanı, o cümlədən insan və onunla bağlı olan hər şeyi əhatə edir. Beləliklə, texnoloji innovasiya və dəyişmələr insanın “*homosapiens*”dən “*infosapiens*” və “*texnosapiens*”ə [1:176; 2: 84], “*human*”dən “*post human*”ə [2: 81-95], “*inforg*”dan [3: 43; 4: 128], “*cyborg*”a [2: 81-95] transformasiya olunmasına, mədəni və kommunikativ dinamika kontekstində yaradıcılığın məzmunu və mahiyyətinin dəyişməsinə gətirib çıxarmışdır. Bu prosesin məzmunu və mahiyyət hissəsi, məhz mədəniyyət, dil, folklor və s. ilə bağlıdır.

II. TEXNOLOJİ TƏRƏQQİ (İNFÖRMASİYA İNQİLABLARI) KONTEKSTİNDƏ KOMMUNİKASIYA: DİL, YAZI, MƏDƏNİYYƏT

Texnoloji tərəqqi bütün sferalarda dəyişikliklər yaradır. Bu dəyişikliklər bəzən epoxal proseslərə təkan verir. Məhz informasiya inqilabları bəşəriyyətin

inkışafında epoxal dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Xüsusən, informasiyanın əldə olunması, yadda saxlanması, emalı və ötürülməsi informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının imkanlarına görə fərqli olmuşdur. Məsələn, yazının kəşfi ilə “... informasiya daşıyıcısı kimi təkci insanların yaddaşı deyil, həm də maddi daşıyıcılardan daş, heyvan dərisi, ağac və s. vasitələrdən istifadə edilməyə başlandı. Bəşər tarixində baş verən bu mühüm hadisə informasiyaların qeydiyyatı, uzun müddət yadda saxlanması, məkan və zamana görə yayılması üçün əvvəlki inqilaba nəzərən bir qədər geniş imkanlar yaratdı” [5: 9]. Beləliklə, yazının kəşfi aşağıdakılara şərait yaratdı:

- İnformasiyanın yadda saxlanması, tarixə, irsə çevrilməsi imkanı ortaya çıxdı;
- İnformasiyanın məsafə baxımından ötürülməsində məhdudiyət aradan qalxdı;
- İnformasiyanın çoxaldılması, uzunun köçürülməsi, daha da genişlənməsinə şərait yarandı;
- Nəhayət, yazı yazılı üslubu, yazılı mədəniyyəti yaratdı.

Yazının kəşfindən sonrakı mərhələdə isə kitab çapının meydana gəlməsi əldə olunmuş informasiya və biliyin daha geniş şəkildə yayılmasına, daha uzun müddətə qorunub saxlanılmasına təsir etdi. Təbii olaraq, bu proses bəşəriyyətin inkışafında, ideya və fəlsəfi düşüncələrin geniş kütlələrə çatmasında ciddi rol oynadı. Şübhəsiz ki, bütün bunlar öz növbəsində folklorun,

kollektiv mədəni yaddaşın qorunması, irs-varis əlaqələrinin güclənməsi ilə nəticələndi.

Kitab çapından sonra elektrikin kəşfi, “elektron epoxa” adlandırılan dövrün meydana çıxması ilə xarakterizə olunur. Sözün texnologiləşməsi konsepsiyasının müəllifi olan Uolter J. Ong bu mərhələni “ikinci şifahi mədəniyyət epoxası” adlandıraraq yazır ki, “Telefon, radio və televiziya və s. tipli qurğular “ikinci şifahi mədəniyyət” epoxasını yaratdı” [6: 133].

Yazının, kitab çapının, elektrikin meydana gəlməsindən sonra bəşəriyyətin həyatında ən mühüm inqilablardan biri məhz İnternetin kəşfi olmuşdur. İnternet özünəqədərki inqilabi dəyişikliklərin heç biri ilə müqayisə oluna bilməyəcək proseslərə təkan verdi:

- Əlahiddə kommunikasiya imkanı yaratdı;
- Xalqlar, mədəniyyətlər arasında sərhədlər aradan qalxdı;
- Real sosial gerçəkliyin virtual əkizi ortaya çıxdı;
- Dil, ədəbiyyat, mədəniyyət, folklor və s. yaradıcılığı üçün yeni sosial mühit formalaşdı;
- Rəqəmsal texnoloji platforma, virtual ünsiyyət, elektron mədəniyyət anlayışları yarandı və s.

İnternetin meydana gəlməsindən sonra veb 2.0 – ikinci nəsil İnternet xidmətlətini özündə ehtiva etdirən texnologiyanın ortaya çıxması, onu məlumat, bilik arxivi funksiyasından bilik emalı platformasına transformasiya etdirdi. Burada əsas yenilik insanların iştirakçı sosial şəbəkələr hesabına

informasiya müzakirəsi və mübadiləsi prosesində aktivləşməsi, ortaq informasiya mühitinin formalaşmasıdır. Belə bir şərait, sosial medianı sosial-mədəni mühitə transformasiya etmişdir. Feysbuk, İntaqram, Yutub və s. kimi sosial şəbəkələr məhz iştirakçı sosial şəbəkələrdir. Əslində, bu mühit rəqəmsal folklor performansını üçün lazım olan bütün imkanları təqdim edir. Məhz bu imkanlar azərbaycandilli virtual sosial mühitinin formalaşmasına, həmin dil seqmenti daxilində folklor resurslarının ortaya çıxmasına şərait yaratmışdır. Beləliklə, şifahi kommunikativ mühitdə meydana gələn, daha sonra yazıya transformasiya olunan, elektron epoxa daxilində audio informasiyanın bolluğu zəminində “ikinci şifahlıq” dövrünü yaşayan mədəniyyət İnternetin kəşfi ilə virtual platformaya transformasiya olundu. Heç şübhəsiz ki, hər bir kommunikasiya üsulu və kanalı özünəməxsus mədəniyyət tipinin ortaya çıxmasını şərtləndirdi. Hər bir mədəniyyət tipi isə ifadə olunduğu “dil”in özəlliklərini özündə əks etdirməkdədir.

III. TEXNOLOJİ İNNOVASİYALAR VƏ DİLDƏ TRANSFORMASIYALAR: SOSİOPSİXOLOJİ FAKTORLAR

Veb 2.0 texnologiyası: “prosumer” anlayışı

Veb 2.0 texnologiyasının hesabına interaktiv sosial media platformasının meydana çıxması İnternet istifadəçisini passiv dinləyicidən aktiv iştirakçıya çevirdi. Amerika folklorşünası S.J.Bronner A.Tofflerin “prosumer” (“producer” – istehsalçı və “consumer” – istehlakçı sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlir)

anlayışına [7: 267] istinad etməklə belə bir sual irəli sürürdü: “istehsal edən və istehlak edən ortaq interaktiv mühitdə” birləşərsə və “istehsal edən-istehlak edən şəklində” ortaya çıxarsa, “nə baş verər?” [8: 24]. Beləliklə, virtual sosial şəbəkələrdə hər bir istifadəçinin həm informasiya qəbul edən, həm də istehsal edən statusunda olması, folklorşünaslıq termini ilə desək, İnternet istifadəçisinin həm söyləyici, həm də dinləyici kimi aktiv iştirakı virtual sosial mühiti ənənəvi, üz-üzə ünsiyyət mühitindən fərqləndirdi. Artıq informasiya, bilik, söz yaradıcılığında təkcə söyləyənlər, ötürənlər deyil, həm də dinləyənlər, qəbul edənlər aktiv duruma keçdilər.

Virtual sosial mühit, virtual sosial şərtlər və virtual insan

Texnoloji proseslər dərinləşdikcə formal dəyişikliklər məzmun dəyişikliyinə transformasiya olunur;

Virtual sosial mühit yeni sosial şərtlər və tələblər əsasında formalaşır;

Virtual insan/şəxsiyyət virtual mühitdə yaşam təcrübəsi qazanır və virtual ənənələr ortaya çıxır;

Virtual sosial mühitdə yeni davranış, yeni ənənə, yeni gerçəklik yaranır və bunlar dilə transformasiya olunur;

Beləliklə, texnoloji innovasiya və proseslər sosial mühitə təsir etməklə ilkin halda sosiotexnoloji platformanı formalaşdırmış, bunun davamı olaraq sosio-mədəni dinamika kontekstində yaradıcılığın məzmunu və mahiyyəti dəyişmişdir. Bütün bu faktorlar dil vasitəsilə ifadə olunduğundan, daha doğrusu, kommunikasiya zəminində baş verdiyindən

ənənəvi sosial mühitin “dili” ilə uzlaşmayan, yalnız “danışmağa”, “söhbət etməyə” deyil, həm də “göstərməyə”, “nümayiş etdirməyə” əsaslanan ünsiyyət zərurəti və imkanı ortaya çıxır. Bu isə, virtual ünsiyyət/elektron kommunikasiya/hibrid əlaqə və s. tipli dil işarəsi ilə şərtlənir.

IV. KOMMUNİKATİV DİNAMİKA KONTEKSTİNDƏ FOLKLOR VƏ DİL: METAFORİK-SİMVOLİK MƏNA

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, dil eyni zamanda simvol və işarələr sistemidir. İnsanın özünü və gerçəkliyi dəyərləndirməsi metaforik-simvolik mənalar çərçivəsində baş verir. Mədəniyyət, eləcə də folklor sosial gerçəkliyi metaforikləşdirməklə, simvol və işarələrə çevirməklə təcəssüm etdirir.

Folklor metaforik-simvolik sistem kimi folklorik kommunikasiya prosesində və kollektiv düşüncə modelində təcəssüm olunur;

Virtual folklorik faktlar məhz dilin metaforik-simvolik mənaları çərçivəsində yaradılır, qavranılır və dəyişdirilərək ötürülür;

İnternet folklorunda istifadəçi ilə folklorik fakt vahid semiotik proses tərkibində meydana çıxır: İŞARƏ – İŞARƏ EDƏN – İŞARƏ OLUNAN

İnternet “mem”ləri: metaforik-simvolik mənə (landırma)

İstifadəçidən istifadəçiyə “köçürmə” (“copy”) üsulu və təqlid vasitəsi ilə ötürülən, müəyyən bir fikir və yaxud davranışı əsas alaraq təcəssüm etdirən

mədəni vahidlər İnternet-memləri adlanır. İlk dəfə Riçard Doukins tərəfindən istifadə olunan bu anlayışın [9] hərfi mənası yunan dilindəki “mimeme” sözündən olub, “təqlid edilən bir şey” deməkdir. “... İnternet mühitində, sosial şəbəkələrdə insanlardan insanlara yayılan ideya, davranış üslubudur” [10: 98].

İnternet memləri folklorik yaradıcılıq nümunəsi kimi həm də metadil faktlarıdır. Memlərdə dilin universal imkanlarından – simvollaşdırmadan istifadə olunmaqla mənə yaradılır (Şəkil 1).

Şəkil 1. Memlərdə simvolların istifadəsi.

Üç müxtəlif əşyanın təsvirini birləşdirən fotoda, ilk iki əşya həqiqi tələ, üçüncü əşya – üzük isə nişanlanmaq, evlənmək mənasını ifadə edən, məcazi anlamda “tələ”dir. Buradakı folklorik mənə simvolik dillə - metadil vasitəsilə ifadə olunmuşdur.

V. SOSIAL MEDIANIN DİLİ: RƏQƏMSAL-TEXNOLOJİ

İnternetin əsas, aparıcı ünsiyyət vasitəsinə çevrilməsində sosial şəbəkələrin, bütövlükdə isə sosial medianın mühüm təsiri vardır. Əslində hazırkı çağda Azərbaycan dilində gedən dəyişikliklər real sosial mühitin davamı kimi ortaya çıxan virtual sosial mühitdə özünü göstərir. Lakin üz-üzə, səsli mükəllimədən fərqli olaraq, virtual kommunikativ mühitdə meydana

gələn ünsiyyət sosiotexnoloji şərtlərə uyğun olur. Odur ki, sosial medianın dilini müəyyənləşdirən faktorlardan biri rəqəmsal-texnoloji strukturdan irəli gələn tələblərdir. Buna misal olaraq, aşağıdakı bəzi məhdudiyətləri göstərə bilərik:

Twitter-də yazılı mətn, *YouTube*-da, əsasən video, *Instagram*-da foto və video resurslar üstünlük təşkil etdiyi halda, *Facebook* hər tip informasiya üçün uygundur;

Twitter-də mətn paylaşımaları 140 işarə ilə məhdudlaşdırılır. Bu isə fikrin ifadəsi üçün maksimal dərəcədə konkretliyi zəruri edir (şüar-mətn);

“TikTok”dakı qısa həcmli, video formatlı informasiyalar cəlbediciliklə bərabər, diqqət yayğınlığı və məzmunuz informasiya bolluğu yaradır.

VI. SOSIAL MEDIANIN DİLİ VƏ SOSİOPSİXOLOJİ DURUM: ANONİMLİK, SƏRBƏSTLİK, “ÇOXSƏSLİLİK”

Sosial medianın, virtual sosial şəbəkələrin istifadəçilər üçün yaratdığı ən əsas imkanlardan biri anonimlikdir. Hər bir istifadəçi ləqəbdən, saxta addan istifadə etməklə sosial şəbəkələrə üzv ola bilər.

Sosial medianın anonimlik imkanı:

- gizliliyi təmin edir;
- norma və qaydalara münasibətdə sərbəstlik yaradır;
- psixoloji baryerləri aradan qaldırır;
- realdan fərqli virtual şəxsiyyəti formalaşdırır;

Psixoloji olaraq bu durum bir sıra effektlər doğurur:

- antinorma;
- antistereotip;
- antiənənə;
- fərdilik;
- qeyri-rəsmilik;

Sosial mediada formalaşan mühit *çoxsəslili* mühit kimi xarakterizə olunur [11: 174]. Çoxsəslilik sosial medianın rəqəmsal-texnoloji strukturu, kommunikativ təbiəti, dinamik məzmunu ilə şərtlənməklə fərdlər çoxluğundan ibarət mühitin yaratdığı karnavalistik effektdir. Bu mühit isə dialoji, parodik və ironik xarakterə malikdir. O, antiierarxik təbiəti ilə avtoritar strukturu aradan qaldırır.

Beləliklə, sosial şəbəkələrin həm rəqəmsal-texnoloji bazisindən, həm buradakı sosial münasibətlərin ierarxik strukturundan, həm də bunların çulğalaşmasından ortaya çıxan mənə və məzmunundan – vernakular spesifiklikdən asılı olaraq sosial medianın dili müəyyənləşir. Bu dil isə Azərbaycan ədəbi dilinin rəsmi qayda və qanunlarına, norma və prinsiplərinə münasibətdə sərbəstdir. Daha doğrusu, sosial şəbəkələrdəki dil ədəbi dilin norma və prinsipləri baxımından imla xətası, orfoqrafik səhv, fonetik, leksik, qrammatik normaların pozulması ilə özünü göstərir.

VII. SOSİOTEXNOLOJİ GERÇƏKLİK: RƏQƏMSAL PLATFORMA VƏ ƏDƏBİ DİL

Əlbəttə ki, texnoloji tərəqqi informasiyanın əldə olunması, saxlanması, emalı və s. ilə bağlı kifayət qədər geniş

imkanlar yaratsa da, onun bəzi neqativ tərəfləri də vardır. Bütövlükdə, texnoloji tərəqqinin həm pozitiv, həm də neqativ tərəfləri vardır.

Pozitiv aspektlər:

- İnformasiyanı rahat şəkildə əldə etmək, yadda saxlamaq, ötürmək, dəyişdirmək və s.;
- Ünsiyyət və sosiallaşma ehtiyacının təmin edilməsi;
- Sürətli kommunikasiya imkanı və s.

Neqativ aspektlər:

- İnformasiyanın ifrat bolluğu;
- Konsentrasiya problemi;
- Kreativ, yaradıcı təfəkkürdən mexaniki, texniki vərdişlərə, hazır resurslara meyli;
- Dil qaydalarına riayət olunmaması;
- İmla səhvlərinin sürətlə populyarlaşması və s.

VIII. İNTERNETİN “DİLİ”: LİNGVİSTİK TƏZAHÜRLƏR

İnternetin dil tipologiyasını sosial media və şəbəkələrdəki kommunikasiya faktları təşkil edir. Burada diqqəti cəlb edən bir sıra məqamlar vardır:

- Xarici dilə məxsus sözlərdən istifadə etmək;
- Tələffüz olunduğu, deyildiyi kimi yazmaq;
- Dialekt faktlarından, məhəlli sözlərdən istifadə etmək;
- Qısaltma və abreviaturlardan istifadə etmək: OMG; LOL və s.
- Emojilərdən istifadə: 😊 😞
- Yeni sözlərin dilə daxil olması: “feyk”,

“çatlaşmaq”, “trollamaq”, “həştəq”

- Hərflər xəttinə yol verilməsi: ə-e, ö-o, ü-u, ş-sh, ğ-g
- Durğu işarələrindən səhv istifadə olunması və yaxud ümumiyyətlə istifadə olunmaması.

IX. İNTERNETİN DİLİ: ŞİFAHİ, YAZILI VƏ YAXUD HİBRİD

Bütün hallarda virtual ünsiyyət hər hansı bir dilin əlifbası əsasında baş verir. Virtual ünsiyyət klaviaturada hərflərlə qurulur. Lakin ünsiyyətin çevikliyi, danışıldığı kimi yazılması, emosional olaraq “danışmaq”, “söhbət etmək” xarakteri, durğu işarələrinə riayət olunmaması, emotikonlardan istifadə və s. bu ünsiyyəti şifahi edir. Beləliklə, virtual ünsiyyət formal olaraq yazılı (hərflərlə, işarələrlə) olsa da, psixoloji prototipində şifahilik emosiyası dayanır.

İnternetin dilinin şifahiliyi özünü bir sıra əlamətlərdə göstərir:

- İnternetin – sosial şəbəkələrin işlək dili gündəlik məişət üslubuna uyğun gəlir;
- Çevik kommunikasiya rahat, komfortlu ünsiyyəti – dil qaydalarına riayət olunmayan qeyri-rəsmi formatı zəruri edir;
- Virtual ünsiyyətdə dil qaydalarının, orfoqrafiya prinsiplərinin, üslubi normaların gözlənilməsi “soyuqluq”, “rəsmiyyət” yaratdığı üçün emosional olaraq “qəbul edilmir”;
- Bunun əksinə olaraq, dialekt faktlarından istifadə “səmimi mühit” yaradır;

- Qeyri-rəsmi ünsiyyət, gündəlik məişət üslubu söyüş, qeyri-etik ifadə və sairəni aktuallaşdırır.

Beləliklə, virtual sosial mühitdə ədəbi dil qaydalarının pozulması təkcə savadlılıq və yaxud savadsızlıqla deyil, onun genezisində dayanan sosiopsixoloji faktorlarla da bağlıdır.

NƏTİCƏ

Texnoloji innovasiya və dəyişikliklər bütün sferalarda olduğu kimi, sosial-mədəni mühitdə, onun təzahürü olan mədəni yaradıcılıqda, eləcə də dil faktlarında özünü göstərir. Hazırkı mərhələdə azərbaycandilli virtual sosial şəbəkələrdə meydana çıxan dil yaradıcılığı faktları Azərbaycan ədəbi dilinin qanun və qaydaları, norma və prinsipləri ilə müqayisədə uyğunsuzluq təşkil edir. Təbii ki, bunun özünəməxsus səbəbləri vardır.

Virtual sosial şəbəkələrdə kommunikasiya yazı vasitəsilə həyata keçirilsə də, bu dilin prototipində şifahilik emosiyası dayanır. Bununla əlaqədar olaraq, sosial şəbəkələrin dili Azərbaycan ədəbi dilinin orfoqrafiya qaydaları ilə deyil, orfoepiya prinsipləri ilə müəyyənləşir. Lakin bu prinsipdə də istisnalar mövcuddur. Belə ki, bəzən ədəbi dilin orfoepiya prinsipləri dialekt, məhəlli tələffüz ənənəsi ilə əvəz olunur. İnternet hər bir sosial qrupdan olan (savadlı, savadsız və s.) istifadəçilər üçün açıq olduğundan sosial şəbəkələrdəki dilin vəziyyəti də buna müvafiq şəkildə öz təsirini göstərir. Başqa sözlə desək, istifadəçilərin ədəbi dil qaydalarına müvafiq oxuma-yazma vərdişlərinin səviyyəsi sosial şəbəkələrdəki

dilin vəziyyəti ilə düz mütənasibdir. Lakin hesab edirik ki, virtual sosial şəbəkələrdə dil qaydalarına riayət olunmamasına səbəb, təkcə oxuma-yazma vərdişlərinin mənimsənilmə səviyyəsi ilə bağlı deyil, bu proses, həm də İnternet mühitinə xas olan sosiopsixoloji durumdan qaynaqlanır.

Araşdırma nəticəsində müəyyən olundu ki, İnternetin anonimlik, gizlilik imkanı psixoloji baryerlərin aradan qalxmasına, sərbəstliyə, qayda və normalara qarşı laqeydliyə əsas verir ki, bu da bütövlükdə həmin mühitin sosiopsixoloji durumunu müəyyənləşdirir. Bu gerçəklik ilk növbədə virtual sosial mühitin xarakterinin əks olunduğu dildə də öz təsirini göstərir.

Eyni zamanda sosial şəbəkələrin təsir imkanlarının genişliyi ədəbi dil baxımından norma pozuntusu, imla xətası olan faktların sürətlə populyarlaşmasına, yanlış şəkildə mənimsənilməsinə şərait yaradır.

Bundan başqa, sosial mediadakı ünsiyyət rəqəmsal-texnoloji platforma üzərində meydana çıxdığından buradakı dil bir sıra məhdudiyət və tələblərə uyğunlaşmalı olur. Bu proses ilkin halda formal dəyişikliklərə (mətnin qısaldılması, konkretləşdirmə, işarələrdən istifadə və s.), daha sonra üslubi spesifikaya təsir etməklə məzmun-mahiyyət planına da özünü göstərir.

İnternet mühitində, xüsusilə də virtual sosial şəbəkələrdəki ünsiyyət folklorik kommunikasiya rejimində meydana çıxdığından burada gündəlik danışmaq üslubuna məxsus olan şifahilik, canlılıq, emosional-ekspressivlik, məhəllilik və performativlik özünü açıq-aydın şəkildə göstərməkdədir.

İSTİNADLAR

- [1] Kızıldağ, H. “Arkaik devirlerden post-hümanizmə ölümsüzlük arayışındaki insan: ufuktaki transhümanizm ve kültür”. Sosyal Bilimle Işığında Doğa, İnsan, Toplum ve Kültür, s. 81-95. 2021.
- [2] Floridi, L. The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality. Oxford: Oxford University Press, 272 p., 2014.
- [3] Gülüm, E. “Dijital iletişim teknolojileri aracılı bir folklorik deneyim alanı olarak sanal ortam”. Milli folklor, 119, s. 127-139, 2018.
- [4] Somerville, M. The Ethical Imagination Journeys of Human Spirit. Toronto: House of Anansi Press, 270 p. 2006).
- [5] Əliquliyev R.M., Valehov C.F., Mahmudov R.Ş. İnternet-jurnalistikasının formalaşmasının bəzi aspektləri. Ekspres-informasiya. İnformasiya cəmiyyəti seriyası. Bakı, “İnformasiya Texnologiyaları” nəşriyyatı, 32 səh., 2008
- [6] Ong, Walter J. Orality and Literacy The Technologizing of the Word. Routledge: Taylor & Francis e-Library, 203 p. 2005.
- [7] Toffler A. The Third Wave: the classic study of tomorrow. New York: Bantam, 1980
- [8] Bronner S J. “Digitizing and Virtualizing Folklore” İn Folklore and the Internet: Vernacular Expression in a Digital World. ed. Trevor J. Blank, Logan: Utah State University Press, p. 21-66, 2009.
- [9] Dawkins, R. The Selfish Gene / R.Dawkins. – Oxford; New York: Oxford University Press, 352 p., 1989.
- [10] Cəfərov Y. Sosial medianın dil-üslub xüsusiyyətləri. Journal of Baku Engineering University. Philology and Pedagogy, volume 1, number 1, s. 90-105, 2017.
- [11] Erdoğan, A. Teyfur ve Yumruksuz Ö. Sosyal medyanın doğası // Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, sayı 6, s. 173-197, 2021